

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

У сучасному суспільстві набуває популярності така сфера професійної діяльності, як соціальна робота. Сучасні соціальні умови демонструють явне загострення різноманітних соціальних проблем, які виникають не лише через економічні реформи, але й через руйнування ціннісних основ. Ситуація в нашій країні призвела до зростання кількості осіб, які потребують соціальної допомоги. Це зумовило потребу в спеціалістах з соціальної роботи, які базують власну професійну діяльність на принципах гуманізму, справедливості та толерантності. Особливості професійної соціальної роботи, що виникають внаслідок щоденної ймовірності екстремальних ситуацій, вимагають від соціального працівника наявності глибоких емоційних і особистісних регуляторів власної поведінки та діяльності.

У соціальній області зріс інтерес не лише до розвитку теорії та практики соціальної роботи, а й до особистості спеціаліста, який працює в даній сфері, його характеристик та особливостей. У цьому контексті стають особливо важливими питання професійної підготовки майбутніх працівників соціальної роботи: аспекти професійної соціалізації, формування професійної ідентичності, а також розвиток у здобувачів компетенції та готовності до професійної діяльності в умовах сучасної економіки.

Розвиток соціальної роботи як вузівського напрямку закладає нові освітні та науково-дослідницькі традиції і є простором для діалогу освіти, суспільства і людини.

Аналіз кадрової ситуації в соціальній сфері свідчить про недостатню ефективність процесу професійної соціалізації. Це залежить від багатьох чинників – неадекватних фінансових ресурсів на різних рівнях влади, що негативно впливають на якість послуг і мотивацію кадрового складу; недосконалості фахової підготовки майбутніх спеціалістів; відсутності відпрацьованих державних механізмів соціального замовлення на підготовку спеціалістів, працевлаштування та адаптацію в професії.

Для формування нових поколінь службовців соціальної сфери важливого значення набувають питання результативності формування професійної мотивації. У процесі фахової підготовки фахівців соціальної роботи мають бути не тільки здобуті різнобічні знання, а й сформовані вміння та навички, які давали б змогу випускникам вищих закладів освіти швидко включатися в професійну діяльність і успішно нею займатися.

Сучасні дослідження мотиваційної сфери здобувачів вирізняються різноспрямованістю підходів і концепцій. Водночас здобуття освіти у сфері соціальної роботи має унікальну специфіку, оскільки висуває підвищені вимоги до особистості майбутнього фахівця. Однією з наріжних професійно важливих якостей фахівця із соціальної роботи є гармонійна система професійних мотивів, що передбачає переважання соціальних, альтруїстичних і моральних орієнтирів. Унаслідок відсутності попередньої психологічної діагностики під час вступу на спеціальність «соціальна робота» значна частина здобувачів не має достатнього рівня навчальної мотивації, гармонійного мотиваційного профілю, що ставить завдання розвитку мотиваційного компонента готовності до професійної самореалізації студентів.

Мотивація здобувачів – одна з найскладніших проблем сьогодення. Особливо гостро це стосується здобувачів, які навчаються на спеціальності «Соціальна робота». Обумовлено це цілою низкою причин. Почнемо зі стереотипного уявлення громадськості про соціальну роботу як професійну діяльність, а деколи й самі здобувачі не мають чіткого уявлення, якого рівня спеціалістів із них готують і в чому полягає їхня місія. На основі місії визначаються цілі, а цілі, своєю чергою, – це найважливіший елемент мотивації, тому що мотивація –

процеси, що визначають рух до поставленої мети. Отже, за відсутності мети мотивація дорівнює нулю або ж іде підміна професійних мотивів на хибні «отримаю диплом, особливо не напружуючись, а там будь що буде».

Розвиток професійної мотивації у здобувачів – майбутніх фахівців соціальної роботи будується на визначенні її оптимуму, який необхідний під час освоєння та реалізації майбутньої професійної діяльності. Як критерії визначення оптимуму мотивації досягнення виступають: ступінь задоволеності професійною діяльністю фахівцями соціальної роботи, рівень успішності здобувачів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», адекватність рівня домагань і самооцінки особистості, вираженість суб'єктивного контролю, ступінь вираженості мотивів досягнення успіху та уникнення невдачі.

Модель розвитку професійної мотивації у здобувачів – майбутніх фахівців соціальної роботи включає такі елементи:

- когнітивний блок (відповідає когнітивному критерію розвитку мотивації досягнення; показники розвитку – система уявлень про досягнення успіху та про успішність професійної діяльності);
- емоційно-оцінювальний блок (відповідає емоційно-оцінювальному критерію розвитку; показники – рівень домагань і самооцінка особистості);
- атрибутивний блок (відповідає атрибутивному критерію розвитку; показники – інтернальність та екстернальність локусу контролю);
- поведінковий блок (відповідає поведінковому критерію розвитку; показники – рівень успішності здобувачів, активність життєвої позиції, стратегії поведінки, яким надається перевага);
- мотиваційні тенденції особистості (відповідають мотиваційному критерію розвитку; показники – мотив досягнення успіху та мотив уникнення невдачі);
- актуалізацію цінностей професійної діяльності фахівця соціальної роботи;
- умови реалізації створеного у здобувачів потенціалу мотивації досягнення та взаємопов'язаних із нею характеристик особистості в процесі професійної освіти.

Результат процесу мотивації – це сума різних чинників. До них належать:

- 1) бажання працювати (внутрішнє спонукання, яке може бути сильнішим або слабшим залежно від зібраності або розслабленості) особистості;
- 2) власна ефективність (під цим розуміють більш-менш сильну переконаність у тому, що можна вибудувати життя на власний розсуд, покладаючись на себе);
- 3) психологічна часова перспектива (вона визначає, які цілі ми обираємо залежно від того чи іншого життєвого етапу);
- 4) власні емоції (під час ухвалення рішення вони слугують «внутрішнім порадиником»).

Отже, проблема мотивації багатогранна. Вона полягає не тільки в питанні як стимулювати здобувачів до більш продуктивного процесу навчання, а й у визначенні способів мотивації, які послужили б спонукачами для подальшого післявузівського становлення та розвитку професіоналів у галузі соціальної роботи.

Актуальність цієї проблеми зростає в даний час. В нашій країні у соціальних службах працює безліч людей, які не мають належної базової освіти, але вимушені виконувати обов'язки соціальних працівників. Зазвичай ці обов'язки включають виконання «паперової роботи»: збір документів, робота з архівами, видача довідок та інше. Проте очевидно, що поняття «соціальний працівник» є значно ширшим за просто «діяльність соціального працівника».

Важливо зазначити, що професія соціального працівника належить до категорії «людина - людина», що вимагає більш високої кваліфікації від фахівця. Отже, для формування професіонала у вищих навчальних закладах слід організувати навчальний процес, який дозволить перейти від навчальної діяльності до професійної, з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, засобів, предметів і результатів.

Для цього потрібно відійти від суб'єктно-об'єктних відносин між здобувачем і викладачем, які існували раніше. Здобувач повинен стати активним учасником, а викладач – його колегою у процесі навчання та саморозвитку.

Освітній процес має ґрунтуватися на психологічному та педагогічному плануванні, що враховує індивідуальний розвиток кожного здобувача. Викладач не повинен обмежуватися контролем результату, а навчати за допомогою операційного контролю. Для підвищення мотивації навчальної діяльності важливим є домінування якісної змістовної оцінки, коли аналізуються досягнення здобувача або помилки. Навчальна діяльність має бути побудована таким чином, щоб викликати у здобувачів переживання значущості її виконання.

Для більш поглибленого розуміння значущості та змісту соціальної роботи частину семінарських занять із профільних дисциплін слід, на наш погляд, проводити на базі соціальних закладів, де здобувач не тільки ознайомиться з реалізацією технологій на практиці, а й зможе відчувати себе суб'єктом соціальної роботи.

Встановлені тенденції свідчать про необхідність постійного моніторингу системи навчальної та професійної мотивації зі своєчасною організацією корекційної роботи. Як заходи підвищення якості освіти фахівців із соціальної роботи можуть бути запропоновані: організація тренінгової роботи з підвищення навчальної мотивації здобувачів; залучення здобувачів до практичної волонтерської та проектної діяльності, застосування сучасних освітніх технологій.

Особливий інтерес у контексті підготовки здобувачів спеціальності «Соціальна робота» представляє технологія проективного навчання, що передбачає розробку практико-орієнтованих проектів, яка виходить з актуальних соціальних потреб і запитів. Це дасть змогу майбутнім фахівцям сформувати навички самостійного пошуку інформації, безпосередньо реалізувати отримані знання в практичній діяльності, проявляти активність і творчий підхід у навчанні, розвивати здібності до роботи в команді.

Впровадження технології проективного навчання сприятиме формуванню гармонійної системи професійних мотивів у межах практичної діяльності, що стимулює у здобувачів спеціальності «Соціальна робота» розвиток більш свідомого та відповідального підходу до процесу професійного навчання.

Проблему суспільного визнання пропонується розв'язати так: публічно відзначати успіхи здобувачів за відмінне закінчення сесії. Публічно – значить, на засіданнях кафедри, Вченої ради, де збираються викладачі та здобувачі. Як варіант можливе розміщення рейтингу успішності на сайті кафедри. Відмінників можна заохочувати оголошенням подяки та листом подяки їхнім батькам.

Необхідно розширювати функціональні обов'язки здобувачів, тобто давати їм змогу проявляти себе в тій галузі, яка їм найбільш близька.

Раз на рік після закінчення курсу здобувачів, які відзначилися, за рахунок бюджету університету відправляти на практику в інші регіони або за кордон.

Це та багато іншого може мотивувати здобувачів до навчання і зростити в них впевненість у правильності обраної спеціальності.